

УДК 332.146

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

Войнаренко М.П.*Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький*

В статті досліджується важливість формування будівельних кластерів для розвитку регіону. Проводиться аналіз потрібних заходів реалізації кластерної політики для ефективного розвитку будівельних кластерів в регіонах України. Визначаються особливі складові регіональної політики функціонування будівельних кластерів в регіоні.

Ключові слова: будівельний кластер, кластерні технології, регіональна політика, інструменти політики

The importance of building clusters creation for regional development is studied in the article. The necessary measures of cluster policy realization for effective development of building clusters are analyzed. Specific components of regional policy of building clusters formation in the region are identified.

Key words: building cluster, cluster technology, strategic directions, regional policy, policy instruments.

Актуальність проблеми. Світовий та вітчизняний, хоча поки що й невеликий, досвід демонструє ефективність впровадження кластерних форм організації бізнесу в будівельній галузі. Як зазначають вітчизняні науковці, «саме використання кластерних технологій в будівництві та проектуванні дозволяє впровадити концепцію конструктивного взаємовигідного діалогу влади, бізнесу та інституцій задля збалансованого відтворення економічної, соціальної та екологічної суспільних підсистем» [1, с.12]. При цьому визначено, що, як і будь-яка діяльність, пов'язана з підприємництвом, кластерні формування для їх ефективного розвитку потребують обґрунтованого інструментарію управління з боку держави. Але, беручи до уваги те, що регіони України мають нерівнозначні чинники та цільові орієнтири розвитку, потрібний набір інструментів державної політики повинен визначатися для кожного регіону окремо, тобто відображатися саме в регіональній політиці та відповідати однієї

з кінцевих її цілей - активізації внутрішнього потенціалу регіонів для соціально-економічного зростання як на регіональному рівні, так і країни в цілому.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Обґрунтуванню ефективності формування будівельних кластерів, визначенню принципів та форм їх державного регулювання, а також аналізу кластерної політики територіальних аспектів розвитку різних галузей економіки присвячено роботи таких вчених як: Асаул А.Н., Безуглий О.В., Верхоглядова Н.І., Зайченко О.О., Карпова Д.П., Керецман В., Крот А.В., Малий М.В., Мельник А.Ф., Оксенюк К.І., Орловська Ю.В., Пинда Ю.В., Пушкар Т.А., Соколенко С.І., Суховірський та інші. В їх працях досліджуються важливість та ефективність кластерних технологій організації підприємництва, роль галузевих кластерів в підвищенні конкурентоспроможності економіки регіону, перспективність створення кластерів в будівельній сфері. Проте, незважаючи на глибину сучасної наукової думки щодо формування кластерів будівництва, недостатньо дослідженими залишаються питання особливостей формування політики розвитку будівельних кластерів саме на регіональному рівні.

Метою роботи є визначення особливостей, пріоритетів, а також складових регіональної політики функціонування кластерів у будівельній галузі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування будівельної галузі в різних регіонах України безпосередньо впливає на відновлення інфраструктури промислового виробництва. Будівельний комплекс є матеріальною основою розвитку соціальної сфери, частка якої складає більш ніж 40 % державного та 70 % місцевих бюджетів [2, с. 3]. Сучасний будівельний комплекс України – це складне інтегроване утворення, структура якого формується під впливом багатьох чинників, найвагомим з яких є інвестиційний, а рівень його розвитку визначається насамперед характером інвестиційної політики в країні [3, с. 168]. При цьому важливість та ефективність застосування кластерних технологій саме для будівельної галузі визначається вітчизняними вченими тим, що такі системні фактори, як схожість цільових орієнтирів учасників будівельного кластеру; необхідність державної підтримки проектів та програм сталого розвитку; потреба в активізації інноваційних можливо-

стей підприємництва; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження ідеології партнерства дають підстави прогнозувати залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Отже, для поживлення інвестиційного процесу у будівельній галузі, кластери є досить вагомим інструментом.

Серед інших переваг створення будівельного кластеру в регіоні традиційно виокремлюють: формування інфраструктури інноваційної діяльності, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність будівельної продукції; ефективне впровадження інновацій в будівельному комплексі; організацію на високому рівні інжинірингових, консалтингових послуг в регіоні; розвиток промисловості будівельних матеріалів; реалізацію важливих для регіону інвестиційних проектів, здійснення яких неможливо без об'єднання зусиль влади, громадськості та бізнесу; організацію системи освіти відповідно до потреб ринку. При цьому слід зазначити, що створення та функціонування будівельних кластерів повинне бути визначене для регіону на законодавчому рівні. Як зазначають експерти: «створення ефективних кластерів потребує політики, яка надає можливості та заохочує» [4]. Ефективні політичні засади зв'язують окремі елементи інноваційної системи і узгоджують інтереси приватного та державного секторів в рамках системного та координованого загальнодержавного підходу до розвитку МСБ. Саме це розуміється під узгодженням – розробка гармонійної політики/стратегії, відповідно до якої люди працюють разом задля спільної мети економічного розвитку і покращення загального добробуту.

Також слід відмітити, що реалізація регіональної політики потребує оптимізації механізму її здійснення. Вітчизняні вчені зазначають, що в унітарних державах регіональна політика здійснюється, насамперед, центральним урядом, який в рівній мірі використовує макроінструменти та мікроінструменти. Але в умовах, коли відмінності в можливостях самостійного розвитку є дуже глибокими, а основний прибуток утворюється у центрі та на південному сході держави, тільки держава може раціонально перерозподіляти прибуток між регіонами та галузями і тим самим стимулювати економічний розвиток держави в цілому та допомагати проблемним регіонам. Загрозливим є тривалий поділ регіонів на “донорів” і “реципієнтів”, тому що це об'єктивно веде до дезорганізації

державного управління і держави в цілому [5, с. 98].

Сучасна регіональна політика в Україні (навіть, якщо вона є неунормованою і спонтанною) реалізується переважно через управлінські апарати адміністративно-територіальних одиниць - областей, районів тощо, і насамперед через органи виконавчої влади. Та ряд авторів вказує на недостатню підготовленість органів державного управління до вирішення актуальних управлінських функцій як на державному, так і на рівні адміністративно-територіальних одиниць [5, с. 111]. Ще більше проблем виникає у органів державного управління при управлінні регіонами, які є міжадміністративними суб'єктами.

Очевидно, що для ефективної діяльності цих органів, деякі повноваження щодо здійснення регіонального управління держава змушена делегувати суб'єктам, що не входять до вертикалі виконавчої влади і не є органами місцевого самоврядування.

У практиці європейських держав та США накопичений значний досвід створення та функціонування агентств регіонального розвитку. Найбільш поширеною є така організаційна форма агентства регіонального розвитку, як державна інвестиційна корпорація. В основі її діяльності була покладена політика концентрації державних інвестицій, які спрямовувалися на розвиток міст, а останні, в свою чергу, здійснювали б позитивний економічний вплив на відсталу економічну периферію. Згодом від політики домінування державних інвестицій поступово перейшли до дольового фінансування регіональних проектів з боку федерального центру, регіону і місцевих громад, що сприяло об'єднанню всіх груп інтересів відносно цілей регіонального розвитку (ефект співучасті) [6].

Вивчення системи інституційно-правового забезпечення розвитку регіональних економік показує, що соціально-економічні системи в цілому сформували набір інструментів, які дозволяють виявляти кластерний потенціал територій. Водночас багатоманітність форм прояву кластерів унеможлиблює розробку єдиного універсального підходу, який би міг бути використаний для їх ідентифікації. Аналіз і оцінка характеру економічних вигод, які отримують підприємницькі структури від членства у кластері, обумовили підвищений інтерес як серед зарубіжних, так і вітчизняних науковців до дослідження їх організаційної природи. Разом з тим, перетворення кластерів на інструмент розвитку

регіональних економік, як відкритих соціально-економічних систем, потребує поглиблення досліджень щодо участі владних установ та елементів інфраструктури у формуванні територіально-галузових об'єднань як нових інститутів сучасної економіки. Двоїстість держави у реалізації кластерної концепції регіонального розвитку проявляється в тому, що місцеві органи влади виступають як координатори, так і безпосередні учасники мережевих структур, що не завжди враховується при використанні виключно організаційного підходу [7, с. 9].

Аналізуючи існуючі інституції регіонального управління, вчені приходять до висновку, що їх діяльність, спрямована на ефективний регіональний розвиток, сьогодні не достатньо координується. Потреба в такій координації існує тому, що вирішити питання регіонального розвитку лише через структури виконавчої влади чи місцевого самоврядування неможливо, як неможливе досягнення цілей регіонального розвитку виключно через громадські об'єднання чи бізнесові структури. При цьому пропонується, щоб регіональні агентства розвитку в Україні набували, переважно, форм міжвідомчих координаційних Рад регіонального розвитку, що створюються і функціонують на рівні регіонів різних рівнів.

Вказуючи на унікальність кожного з регіонів України, потрібно відзначити, що не всі регіони України мають схильність до кластеризації саме будівельної галузі, тому важливим етапом формування регіональної політики створення будівельних кластерів є виявлення доцільності створення або забезпечення функціонування та розвитку кластеру на даній території. Наступним кроком є діагностика регіонального потенціалу, зокрема регіональних інфраструктур, що безпосередньо впливають на створення підґрунтя розвитку підприємств галузі. Далі необхідно розробити регіональну політику щодо сприяння розвитку цих інфраструктур. В тому числі виділення цільового фінансування з державного бюджету, спрямоване на довгострокове упровадження розробленої політики [8, с. 6].

Безуглий О.В. визначає додаткові напрями державної регіональної політики, що сприяють розвитку кластерів. У науково-технічній галузі, політика з утворення дослідницьких мереж, інтегрованих у світове наукове співтовариство, супроводжується вилученням неефективних у ринкових умовах форм наукової діяльності, а також успадкованих з радянських

часів традицій науково-дослідних установ. У галузі фондового ринку, доцільно сприяти лібералізації та формуванню внутрішнього фондового ринку України та спрощенню доступу українського капіталу та активів на світові фондові ринки. За рахунок державного бюджету слід інвестувати кошти у транспортні мережі (будівництво автомобільних шляхів, міжнародних та внутрішніх аеропортів, розвиток міжрегіонального громадського транспорту з подальшою їх концесією або приватизацією) [8, с.7]. Необхідно також визначити порядок дотацій та субвенцій з державного бюджету на стимулювання розвитку конкретної прогресивної галузі економіки регіону.

Хоча в науковій літературі існують різноманітні підходи до визначення регіональної кластерної політики, особливими невід'ємними складовими політики державного управління регіональним розвитком кластерів у будівельній галузі, виходячи із вітчизняного і зарубіжного досвіду є наступні:

- розробка та прийняття правових норм для регіонального розвитку будівельних кластерів (інституційно-правове забезпечення функціонування системи державного управління щодо підтримки кластерів будівництва на регіональному рівні);

- формування стратегічних пріоритетів при довгострокового розвитку регіональних кластерів будівництва, а саме: стратегій розвитку кластерів, індикативного планування (прогнозування), визначення місця та ролі кластерів у розбудові національної економіки;

- координація державної регіональної політики, що передбачає чіткий розподіл повноважень, усунення дублювання в процесі прийняття управлінських рішень у сфері кластерного регіонального розвитку (зокрема, йдеться про необхідність створення та налагодження ефективної діяльності консультативних комітетів, що виконують функції представлення інформації про діяльність кластерів), дозволяє узгодити базові пріоритети та основні завдання функціонування будівельних кластерів та сприяє оптимізації процесів фінансового забезпечення їх реалізації [7, с. 26];

- здійснення регулярного моніторингу (у т.ч. проведення вибірових статистичних обстежень розвитку будівельного кластеру, налагодження інформаційного забезпечення, як основи для поточного управління, при-

йняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері реалізації державної регіональної політики підтримки кластеру);

- державний контроль за виконанням рішень системи державного управління кластерним регіональним розвитком; врахування змін, що спостерігаються на регіональному рівні в процесі розробки та впровадження кластерної політики у галузь будівництва.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що формування кластерних об'єднань у галузі будівництва має ряд переваг, як для регіону, так і країни в цілому. Але їх успішне створення та функціонування залежать від дій органів державного управління, які повинні бути чітко регламентовані та включати визначені специфічні складові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Орловська Ю.В. Системний вплив просторово-кластерних утворень в будівництві на соціально-економічний розвиток регіону / Ю.В. Орловська, Н.І. Верхоглядова, О.О. Зайченко // Економічний простір. – 2008. – №20/2. – С. 5-13.
2. Пушкар Т.А. Територіально-функціональна організація діяльності будівельного комплексу регіону: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.05 / Т.А. Пушкар // Харківська національна академія міського господарства. – 2009.- 18 с
3. Пинда Ю.В. Тенденції розвитку та структурних зрушень у будівельному комплексі Львівської області / Ю.В. Пинда // Регіональна економіка. – Львів, 2008. – № 3. – С. 167-174.
4. Передовий розвиток кластерів в Україні. For the Programme Sustainable Economic Development and Employment Promotion (SEDEP) in the Ukraine PN: 2007.2159.7. Електронний ресурс. - Режим доступу: eep.org.ua
5. Суховірський Б.І. Регіональна стратегія економічного розвитку України: Монографія. – К.: КНЕУ, 2000. – 154 с.
6. Керецман В. Проблеми формування регіональної політики та регіонального управління в Україні / В. Керецман // Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.confcontact.com>.
7. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці / М.П. Войнаренко : монографія. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502 с.
8. Безуглий О. В. Державна політика розвитку інфраструктур в умовах існування регіональних економічних кластерів / О.В. Безуглий // Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.